

Opis źródła:

Historia templariuszy, czyli Zakonu Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świętyni Salomona zaczyna się między 1118 a 1120 r. Wówczas przedstawiciele francuskiego rycerstwa przysięgli zapewnić ochronę pielgrzymom przybywającym do Ziemi Świętej, a od króla jerozolimskiego otrzymali siedzibę. Zakon szybko stał się rozpoznawalny w całej Europie. Podczas synodu w Troyes w 1129 r. ustalono prymitywną regułę, złożoną z 72 artykułów. Przy jej układaniu korzystano z reguły św. Augustyna i św. Benedykta. Tylko normy regulujące kwestie wojskowe były owocem doświadczenia założyciela zakonu, czyli Hugona de Payens. Za twórcę pierwotnej reguły templariuszy uznaje się św. Bernarda z Clairvaux. Nowa, tzw. francuska wersja, powstała około 10 lat później i zawierała między 72 a 76 artykułów. Była pokłosiem zmian, jakie doświadczało życie zakonne: zniosła nowicjat, autoryzowała rekrutację rycerzy, którzy zostali ekskomunikowani. Korekty te stały się możliwe dzięki bulli papieża Innocentego II, która stała się „złotą bullą” templariuszy. Jej twórcą mógł być mistrz Robert de Craon. Różne kwestie życia zakonnego były uzupełniane na drodze tzw. statutów hierarchicznych¹.

Miejsca wydania i tłumaczenia:

W: *Chronicon Cistercium Ordinis*, lata 1613–1614 (tu reguła templariuszy miała być kontynuacją reguły cysterskiej).

Deliciae Equetrium sive Militarium ordinum et eorunden orygenes statua, symbola et insignia, wyd. F. Mennes, Antwerpia 1613.

Regula Pauperum Commilitonum Templi in Sancta Civitate, wyd. A. Favyn, 1620.

Wyd. Ch. Enriquez, Antwerpia 1630.

Sacrostanta concilia ad regiam editionem exacta, wyd. F. Labbe, 1671–1672.

Histoire des ordres militaires ou des chevaliers des milices séculières et régulières de l'un ou de l'autre sexe, wyd. B. de Beauval, Amsterdam 1721.

Ferêira A., *Suplemento historico ou Memorias e Noticias celebre ordem dos Templarios...*, Liboa Occodentali 1735².

Reguła zakonu templariuszy, oprac. M. Małecki, tłum. J. Zaremba, Zabrze-Tarnowskie Góry 2014.

¹ K. Wasilkiewicz, *Reguła pierwotna Zakonu Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świętyni Salomona*, „In Gremium: studia nad historią, kulturą i polityką” 2012, t. 6, s. 23–30; *Reguła zakonu templariuszy*, oprac. M. Małecki, tłum. J. Zaremba, Zabrze-Tarnowskie Góry 2014, s. 7–8.

² *Reguła zakonu templariuszy...*, passim.

Miejsce przechowywania źródła:

Oryginał źródła zaginął, być może podczas procesu zakonu w XIV w.

Tekst źródła:

Reguła zakonu templariuszy, oprac. M. Małecki, tłum. J. Zaremba, Zabrze-Tarnowskie Góry 2014, s. 17–18, 22, 24–29, 31–32, 36, 42–43, 49.

PRYMITYWNA REGUŁA

Tutaj początek prologów do reguły świątyni

1. Najpierw mówimy do tych, którzy gardzą w głębi duszy swoją własną wolą, i którzy pragną służyć z odwagą w rycerstwie Najwyższego Króla, oraz do tych, którzy chcą spełnić i którzy spełniają, pełni gorliwości, bardzo szlachetną cnotę posłuszeństwa.

My was napominamy – was, którzy dotąd wiedliście życie świeckiego rycerstwa, któremu Jezus Chrystus nie przewodził, lecz które [to życie świeckie] wybraliście ze zwykłego ludzkiego upodobania – że [odtąd] będziecie wśród tych, których Bóg wybrał z potępionego tłumu, i których wybrał przez swą niezmierną litość, by bronić Świętego Kościoła, po to [właśnie to napomnienie] ażebyście śpieszyli się już na zawsze do nich dołączyć.

2. Wielce ważne jest to, by ci, którzy są rycerzami Chrystusa wybierali święte nawrócenie w tym, co czynią, a dodać [do tego postępowania] należy wielką skwapliwość i wytrwałość, [tę ostatnią] godną, zdrową i uduchowioną, bo wiadomym jest, że kiedy jest ona zachowana poprzez czystość i nieugiętość, mogą oni [rycerze Chrystusa] zasługiwać na miejsce pomiędzy męczennikami, którzy [przed nimi] oddali swoją duszę Jezusowi Chrystusowi. [...]

3. W ten sposób z wielką radością i całkowitym braterstwem, dzięki łasce Ducha Świętego, zebraliśmy się w Troyes, dzięki wstawiennictwu mistrza Hugona z Payens, który wspomnianemu rycerstwu nadał początek, by uczcić Jego Wielebność Świętego Hilarego, w roku 1128 od Wcielenia Jezusa Chrystusa³, dziewiątego roku od początków wspomnianego rycerstwa. Wszyscy usłyszeliśmy, z samych ust brata Hugona z Payens, jak ustanowiony został ten zakon rycerski i, wedle naszego wyznania chwaliliśmy to, co nam wydało się być [w nim] dobrym; a to wszystko, co nam wydało się być zbytecznym, znieśliśmy.

4. I to, co na tym zgromadzeniu nie należało powiedzieć lub przedstawić, lub zostało zapomniane, z roztropnością zostawiliśmy wedle uznania naszego czcigodnego ojca,

³ W rzeczywistości chodzi o rok 1129 – za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 18, przyp. 7.

Najjaśniejszego Pana Honoriusza i nobliwego patriarchy Jeruzalem, Stefana z la Ferté, który [to patriarcha] znał najlepiej potrzeby ziem wschodnich i ubogich rycerzy Chrystusa. To wszystko zostało uznane. Ponieważ duża liczba braci zebrana na synodzie zatwierdziła to wszystko, co powiedzieliśmy, to nie powinniśmy teraz przemilczeć prawdziwych decyzji, które oni wypowiedzieli i orzekli. [...]

Tu zaczyna się reguła ubogiego rycerstwa Świątyni

Sposób posłuchu dla służby bożej

9. Wy, którzy wyrzekacie się swojej własnej woli, aby być sługami Najwyższego Króla, aby walczyć konno i orężem za zbawienie dusz waszych, i to na zawsze od początku do końca z czystego pragnienia, winniście usłyszeć jutrznę i oddać się w całości nabożeństwu, wedle reguł kanonicznych i praw mistrzów Świętego miasta Jeruzalem.

I dlatego czcigodni bracia, Bóg jest z wami, bo obiecywaliście gardzić nieustannie świętem w imię miłości Boga tak, jak wzgardziliście udawkami waszych ciał; nasyceni Ciałem Bożym, napelnieni poleceniami Naszego Pana, mówimy wam, że po nabożeństwie, nikt nie powinien obawiać się uczestniczyć w bitwie. Bądźcie gotowi zwyciężać w imię boskiej korony.

10. Ale jeśli dla potrzeb domu i tych [potrzeb] chrześcijaństwa ze wschodu, rzecz, która często się zdarzy, a mianowicie to, że brat wysłany poza dom nie może wysłuchać nabożeństwa, to powinien [on] odmówić w czasie jutrzni trzynastą razy Ojcze nasz; na każdą z godzin [kanonicznych] siedem, a podczas niesporów dziewięć [razy]. Ale wolimy, by [bracia] razem uczestniczyli w nabożeństwie. Dla tych, którzy muszą wykonać te obowiązki i którzy nie będą mogli podczas ustalonych godzin słuchać nabożeństwa, jest jasno powiedziane, że nie mają od tego dyspensy i, że muszą oddać Bogu [to] zobowiązanie. [...]

Jak powinni jeść

15. W pałacu, który lepiej byłoby nazwać refektarzem, bracia powinni jeść razem. By przeciwstawić temu [zwyczajowi] tych, którzy nie są do tego przyzwyczajeni, wypada, byście nie żywili [w stosunku do nich] żadnej urazy, lecz rzeczą konieczną dla was wszystkich i każdego z osobna jest, by wszystko to [spożywanie w ciszy] z największą pokorą i powołaniem [czynić], bo apostoł mówi: *Manduca panem tuum cum silentio*, co znaczy: »Spożywaj chleb w ciszy« zaś psalmista dodaje: *Posui ori meo custodiam*, przez co chce powiedzieć: »Pilnuję mych

ust«, co się tłumaczy: »Myślę nie błdzić mym językiem«, a co jeszcze oznacza: »Uciszam me usta, by źle nie mówić«. [...]

O mięsie

17. Wystarczy, byście trzy razy w tygodniu spożywali mięso. Rzecz ta sama tyczy się Narodzenia Naszego Pana, święta Wszystkich Świętych, świąt Naszej Pani lub dwunastu Apostołów. Bo jeśli macie w zwyczaju [głównie] jądanie mięsa, z waszym ciałem będzie źle się działo. Jeśli zdarzy się, że wtorek przypadnie jako dzień postu, w którym nie powinno się jeść mięsa, będzie [ono] podane nazajutrz. Każda niedziela, będzie przeznaczona dla [spożycia] dwóch dań mięsnych dla wszystkich braci Świątyni, kapelanów i kleryków, w ten sposób oddają chwałę Zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. Inni mieszkańcy domu, giermkowie i bracia służebni, zadowolą się jednym daniem [mięsnym], i to z tego [samego] powodu oddadzą cześć Bogu.

O misach i szklanicach

18. Co się tyczy rozdzielania mis, niech bracia jedzą parami, a to po to, by jeden troszczył się o drugiego, by [w ten sposób] docenili życie w umiarkowaniu i we wspólnym jedzeniu. Jedynie tylko właściwa wydaje się nam rzecz, by każdy z braci miał tyle samo wina w swej szklaniczy.

Posiłki w tygodniu

19. Do wiadomości: inne dni w tygodniu, w każdy poniedziałek, środę, a nawet sobotę, bracia dostaną dwa lub trzy dania z warzyw albo zupę, i pojmujemy, że to będzie wystarczające i zarządzymy, by to było utrzymane, a to po to, że gdy jakiś brat nie je podanego [jednego] dania, spożyje inne.

Posiłki piątkowe

20. W każdy piątek, [zalecam] aby danie postne podane było całemu zgromadzeniu, z szacunku do męki Jezusa Chrystusa. Prosimy o poszczenie w okresie: od uroczystości Wszystkich Świętych aż do Świąt Wielkiej Nocy, z wyłączeniem Bożego Narodzenia, Święta Matki Bożej lub święta Dwunastu Apostołów. Jednak bracia słabi i chorzy, nie muszą przestrzegać postu. Od świąt Wielkiej Nocy do świąt Wszystkich Świętych, mogą jeść dwa razy na dzień, o ile nie ma ogólnego postu. [...]

O spożywaniu wieczerzy

22. Kiedy dzień się kończy i noc się zbliża, kiedy dzwony biją lub na apel wspólnotę wzywają, lub według zwyczaju, wszyscy udają się na kompletę. Prosimy najpierw o spożycie głównej wieczerzy, a ona będzie się odbywać w obecności mistrza. Kiedy brat zechce wody i kiedy w miłosierdziu poprosi o rozcieńczone wino, będzie mu ono umiarkowanie podane. Trzeba go pić z umiarem, bo mówi Salomon: *Qui vinum facit apostatare sapientes*, co znaczy: »Wino deprawuje mędrców«.

Zachowywanie ciszy

23. Kiedy bracia kończą kompletę, nie zezwala im się na rozmowy, chyba, że zaistnieje pilna potrzeba. Każdy oddał się na miejsce spoczynku statecznie i w spokoju. Jeśli [brat rycerz] musi przeprowadzić rozmowę ze swym giermkim, niech spokojnie i uprzejmie powie mu to, co ma do przekazania. Jeśli jednak przypadkiem nie starczyło dnia na dopełnienie obowiązku pracy i musi odbyć [on] rozmowę podczas komplety – z konieczności lub dla potrzeb rycerzy, lub związaną ze stanem Domu, rozumiemy, że mistrz lub część starszyny zakonnej do której po mistrzu należy zarządzanie Domem, [oraz ów rycerz] muszą rozmawiać, lecz [niech ona odbywa się] stosownie, i domagamy się, by to w ten właśnie sposób czyniono. [...]

Ubiory braci

27. Nakazujemy, by wszystkie ubiory braci, [wykonywane] były w tym samym kolorze, białym, czarnym lub z wełny, i zezwalamy na noszenie białego płaszcza przez wszystkich braci rycerzy, zarówno w zimie jak i w lecie. Żadnemu innemu [bratu], który nie jest rycerzem Chrystusa, nie pozwala się na noszenie białego płaszcza. Jeśli ci, którzy opuścili życie w ciemnościach, za przykładem tych białych ubiorów, mogą siebie określić jako pojednani ze Stwórcą: to biel jest usankcjonowaniem czystości. Czystość zapewnia odwagę i zdrowe ciało, albowiem jeśli brat nie obieca [zachować] czystości, nie może przybyć na wieczne spoczywanie, ani zobaczyć Boga, jak to mówi apostoł: *Pacem sectamini cum omnibus ectastimoniis sine qua nemo Deum videbit*, co znaczy: *Poszukajcie pokoju ze wszystkimi, zachowajcie czystość, bez której nikt nie może ujrzeć Boga*.

28. Stwierdzamy, co jest powszechnym błędem, i rozkazujemy całą mocą kapituły, by demaskować jako fałszywego przyjaciela domu tego, który przebywał w Domu Bożym i tym samym domu należącym do Rycerzy Świątyni bez zachowania stosownej taktowności.

[Zatem] niech giermkowie i bracia służebni nie odziewają się w białe tuniki, albowiem byłoby to z wielką szkodą dla domu. Zdarzyło się w częściach zagórskich, że nagle pojawiło się dwóch żonatych lub jeszcze innych, którzy twierdzili, że są braćmi Świątyni, a tymczasem były to

osoby świeckie. Zarówno nam jak i zakonowi rycerzy przynoszą [tacy] hańbę i szkodę. Zatem niech giermkowie nie pyszną się [z przynależności do zakonu], bo to właśnie z tego powodu doprowadzili do pojawienia się wielu skandali. Niech więc będą im dane czarne tuniki, niech je ubiorą, jeśli nie można znaleźć innego materiału i te [używane szaty], które zostaną odnalezione w prowincji [zakonnej] lub te, które będą najbardziej pospolite, a mianowicie wełniane. [...]

Jak bracia winni postępować

35. Odpowiednim dla wszystkich braci zakonnych jest to, by trwali w świętej służbie i chlubili się tym i aby uniknąć ognia piekielnego, najwyższym dobrem jest bezwarunkowe i stałe posłuszeństwo swemu mistrzowi. Bo nic nie jest tak drogie Jezusowi Chrystusowi, jak posłuszeństwo. Jak tylko jakaś rzecz będzie zarządzona przez mistrza lub przez tego, któremu mistrz dał w tej materii władzę, niech będzie ona czyniona bez żadnej powściągliwości, i zaostrenia, jak gdyby to był sam Bóg, który ją zarządził. Jak mówi Jezus Chrystus ustami Dawida, i jest to prawda: *Ob auditu auris obedivit mihi*, co znaczy: *Był mi posłuszny jak mnie usłyszał*.

36. Dlatego wymagamy od wszystkich braci, którzy porzucili swą własną wolę, jak i od wszystkich tych, którzy służą czasowo, by bez pozwolenia mistrza lub tego, który go zastępuje, nie wychodzili dalej w głąb miasta, oprócz wyjścia nocą do Grobu [Świętego] lub miejsc modlitwy, które znajdują się w obrębie murów miasta Jeruzalem. [...]

Jak można posiadać ziemie i ludzi

49. Wierzymy, że ten rodzaj nowej religii, narodził się w Ziemi Świętej na Wschodzie z Pisma Świętego i przez Boską Opatrzność. Podajemy do wiadomości, że to uzbrojone rycerstwo powinno, bez poczucia winy, zabijać nieprzyjaciół Kościoła. Dlatego uznajemy, że będziecie nazwani rycerzami Świątyni, z podwójną rolą piękna i waleczności, i możecie posiadać ziemie, ludzi, chłopów, utrzymywać pola i nimi sprawiedliwie zarządzać i mieć do tego wszystkiego prawo jak to zostało specjalnie ustalone. [...]

O siostrach

53. Towarzystwo kobiet jest rzeczą niebezpieczną. Liczni są ci, których przez obcowanie z kobietami, diabeł odsunął z prawej ścieżki do raj. Niech panie w charakterze sióstr, nie będą nigdy przyjmowane do domu Świątyni. Dlatego, najdrożsi bracia, jak to wyżej jest

wspomniane, nie stosownym jest przyzwyczajając się do tego zachowania i niech [zatem] kwiat czystości pojawi się na zawsze pośród was. [...]

Niechaj nie mają zażyłości z kobietami

68. Sądzymy, że jest rzeczą niebezpieczną dla każdej postaci religijności, żeby patrzeć na kobiety wprost. I dlatego żaden z was nie może mniemać, że może pocałować kobietę, wdowę, dziewicę, ani swą matkę, ani siostrę, ani ciotkę, ani żadną inną kobietę. W ten sposób więc, rycerstwo Jezusa Chrystusa powinno stronić [od tego i zachować] prawe życie. [...]

Słowniczek pojęć.

Troyes – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Troyes;3989351.html>

Hugo z Payens – https://pl.wikipedia.org/wiki/Hugues_de_Payns

Święty Hilary – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hilary-z-Poitiers;3911677.html>

Honoriusz II – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Honoriusz-II;3912607.html>

Stefan z la Ferté – patriarcha Jerozolimy. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 18, przyp. 9.

Jutrznia – tu w znaczeniu godziny kanonicznej, oznaczającej początek dnia u templariuszy. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 22, przyp. 38.

Jeruzalem – Jerozolima.

Boska korona – męczeństwo. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 22, przyp. 40.

Godziny kanoniczne – jutrznia, lauda, pryma, tercja, seksta, nona, nieszpory oraz kompleta. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 22, przyp. 41.

Pałac – tu: siedziba templariuszy w Jerozolimie. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 22, przyp. 38.

Refektarz – <https://sjp.pwn.pl/sjp/refektarz;2573637>

Święta Naszej Pani lub dwunastu Apostołów – chodzi o święta ku czci Maryi i każdego z apostołów. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 26, przyp. 56–57.

Według zwyczaju – w tym miejscu chodzi o zwyczaj praktykowany w klasztorach posiadających drewnianą belkę, w którą stukano młotkiem z drewna, wzywając w ten sposób na nabożeństwo. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 28, przyp. 61.

Kompleta – <https://sjp.pwn.pl/sjp/kompleta;2564101.html> [dostęp dn. 6 II 2023 r.].

Części zagórskie – obszar Królestwa Cylicji, gdzie templariusze posiadali swoje posiadłości. Za: *Reguła zakonu templariuszy...*, s. 32, przyp. 80.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jakie cechy powinien mieć templariusz?
2. Jakie były najważniejsze założenia zakonu templariuszy?
3. Jakie znaczenie dla historii zakonu miało zgromadzenie w Troyes?
4. Jaką rolę w życiu rycerza zakonu templariuszy miała mieć modlitwa?
5. Wymień zasady dotyczące spożywania posiłków w zakonie.
6. Opisz hierarchię panującą wśród braci zakonu templariuszy.
7. Dlaczego osoby niebędące templariuszami nie mogły nosić białego płaszcza?
8. Jaka najważniejsza cecha powinna wyróżniać postępowanie rycerza będącego templariuszem?
9. Jakie były postanowienia reguły zakonu w kwestiach posiadania przez braci majątku?
10. Dlaczego do zakonu nie przyjmowano kobiet i zakazywano templariuszom kontaktów z nimi?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Wymień inne zakony rycerskie powstałe w Ziemi Świętej w dobie wypraw krzyżowych.
2. Jak doszło do upadku Zakonu Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świątyni Salomona?
3. Wymień znane ci siedziby zakonu templariuszy na terenie Polski.

Literatura pomocnicza:

- Barber M., *Templariusze*, tłum. R. Sudół, Warszawa 1999, s. 13–64, 155–190, 231–257
- Bauer M., *Templariusze, mity i rzeczywistość*, Wrocław 2004, s. 7–34, 49–87, 151–195.
- Bordonove G., *Życie codzienne Zakonu Templariuszy*, Poznań 1998, s. 9–97, 165–190.
- Croix de la A., *Templariusze w sercu wypraw krzyżowych*, Poznań 2006, s. 15–101, 225–262.
- Demurger A., *Jakub de Molay. Zmierzch templariuszy*, Toruń 2012, s. 321–294.
- Melville M., *Dzieje Templariuszy*, przeł. A. Jędrychowska, Warszawa 1991, s. 11–22, 41–46, 87–105, 197–221, 278–308.
- Pernoud R., *Templariusze*, tłum. I. Badowska, Gdańsk 2002, s. 5–37.

Najważniejsze cezury:

Jak wspomniano wyżej, zakon templariuszy powstał między 1118 a 1120 r. Najpóźniej w 1118 r. wzniesiona została romańska krypta św. Leonarda na Wawelu. Jest to najstarsza, tak dobrze zachowana do dzisiaj część Katedry Wawelskiej. W Hiszpanii, w ramach rekonkwisty, czyli

trwającej kilkaset lat walki chrześcijan z muzułmanami, dochodzi do zdobycia Saragossy przez Aragończyków (dowodzonych przez króla Alfonsa I). W 1120 r. ma miejsce założenie zakonu premonstratensów (norbertanów) przez Norberta z Xanten. W Polsce ma miejsce początek budowy kolegiaty św. Piotra w Kruszwicy.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek